

François Ilegems: een Belgische vluchteling in Borne (1914 – 1918)

Jan F. Deckwitz

Ruim een jaar geleden heeft u in *Boorn & Boerschop* 2014-2 een artikel kunnen lezen over het verblijf van Belgische vluchtelingen in Borne. Het artikel heeft tot enkele reacties geleid. Een dorpsgenoot, de 81-jarige Hans Leuverink, was één van de reflectanten. Hans toonde mij drie foto's van een Belgische militair die enkele jaren als vluchteling in Borne verbleef en die in de timmerwerkplaats van Hermannus Dijk, de opa van Hans, heeft gewerkt. De drie foto's zijn na afloop van de Grote Oorlog, in het voorjaar van 1919, naar de Hermannus Dijk gestuurd. Blijkbaar met een begeleidende brief want de foto's waren niet gefrankeerd en niet geadresseerd. De waarschijnlijke brief is verloren geraakt, alleen de foto's waren er. Van de militair is alleen de naam bekend: François Ilegems. De datum op een foto heeft geen enkele relatie met het verblijf in Borne, noch met de oorlogssitua-

Vluchtelingen in Borne

De eerste groep Belgische vluchtelingen is op 16 oktober 1914 in Borne aangekomen. Ze werden ondergebracht in het patronaatsgebouw "St. Joseph" aan de Ennekerdijk. Voeding werd verstrekt in het Gebouw voor Christelijke Belangen. Aanvankelijk berustten de vluchtelingen in hun situatie, een enkeling ging in de weken hierna terug om de situatie in Antwerpen in ogenschouw te nemen om dan toch maar weer naar Borne terug te keren. Een aantal van hen zocht werk bij boeren in de Bornse omgeving en in de textiel. Bij Spanjaard NV Borne werkten in de zomer van 1915 twaalf Belgen als textielarbeider. Een meerderheid van de vluchtelingen werd in de loop van 1916 ondergebracht bij particuliere gezinnen in Borne.

In de loop van 1915 en 1917 verbleven er in Borne

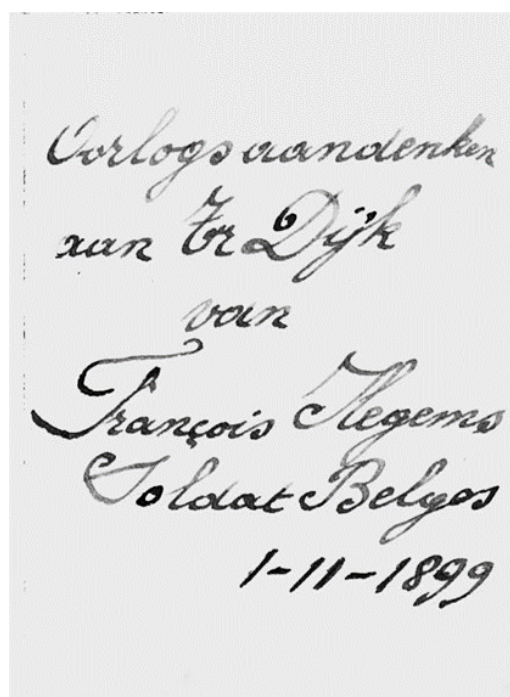
wisselend zo'n 40 tot 70 vluchtelingen, aan het einde van de oorlog in 1918 waren er hier nog zo'n 20 vluchtelingen aanwezig.

Eén van deze vluchtelingen was François Ilegems, Deze François Ilegems is niet genoemd in het in *Boorn & Boerschop* 2014-2 gepubliceerde verhaal maar werd mij bekend door drie foto's die Hans Leuverink mij liet zien. Deze foto's werden in het voorjaar 1919 naar Hermannus Dijk in Borne gestuurd. Hermannus Dijk is de grootvader (van moeders kant) van Hans Leuverink. Wat mij verwonderde is, dat er sprake is van een vluchteling die in Borne was ondergebracht en die anderzijds militair was met een oorlogssituatie in België. Hoe kwam hij in Borne terecht en hoe kwam hij daarna in het Belgische leger? Hoe is het hem verder vergaan?

Hans kon mij hierover niets vertellen: ik was nieuwsgierig genoeg om op onderzoek uit te gaan.

Soldaat François Ilegems¹

Achterzijde van de foto

Voorouders van Hans Leuverink

In 1914 was de grootvader van Hans, Hermannus Dijk, 47 jaar oud. Hij was getrouwd met Johanna Theodora Brok die dan 40 jaar is. Met vier kinderen (14, 11, 10 en 7 jaar oud) woonden zij toen in Brinkstraat, op de hoek met de Marktstraat (huidige Brinkstraat 5) in Borne. Hermannus was timmerman van beroep en had naast zijn woning een eigen timmerwerkplaats.

François Ilegems, de Belgische vluchteling, net vijftien jaar oud, werkte als hulp in de werkplaats bij Hermannus. Gezien zijn reactie in 1919, met de toezending van de drie foto's, mogen we aannemen dat er zeker een goede verstandhouding was met de Belg en dat hij ook bij Hermannus Dijk thuis kwam.

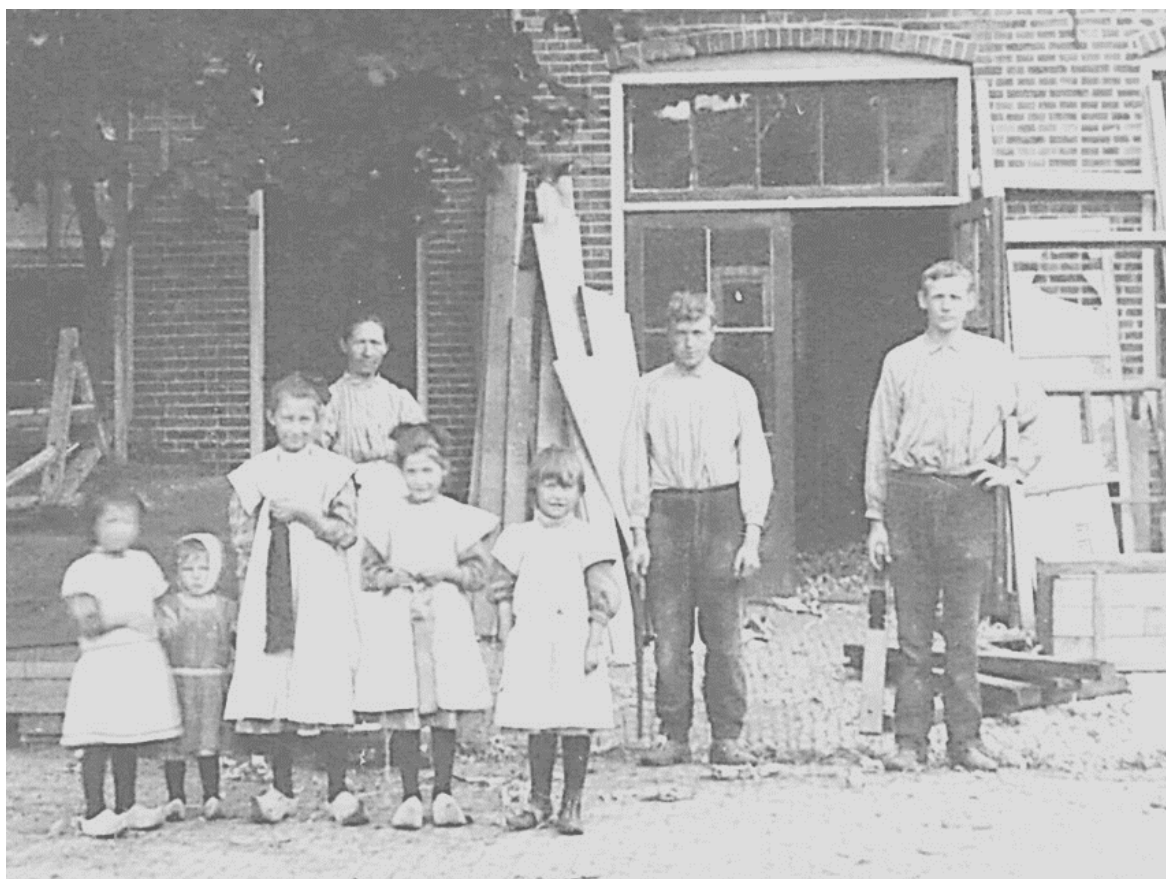
De oudste dochter van Hermannus, Geertruida Johanna Huberta Dijk (moeder van Hans Leuverink), was drie dagen jonger dan François en ja, op 15 á 16-jarige leeftijd zou er zomaar en romance kunnen opbloeien met de drie dagen oudere François. Of dit het geval was, is niet bekend. Misschien heeft François háár in 1919 een brief met de drie foto's toegezonden, de brief is dan in ieder geval verloren geraakt. De foto's heeft zij altijd zorgvuldig bewaard en zijn, na haar overlijden, in handen van haar zoon Hans Leuverink gekomen die ze ook weer heeft be-

waard. Geen enkele herinnering van of ervaring met de vluchteling François Ilegems is bewaard gebleven. De drie foto's zijn slechts de getuigen en een stille herinnering.

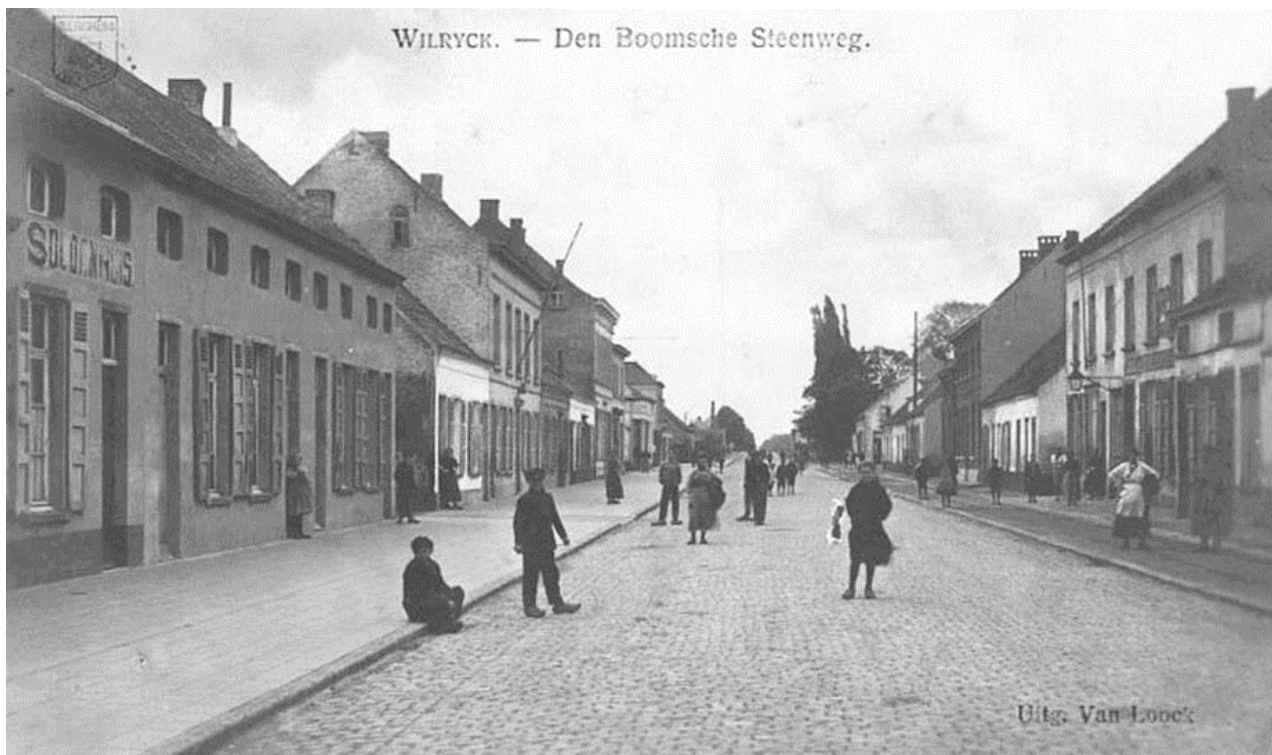
Wie was François Ilegems?³

Op 27 januari 1894 huwt de in Antwerpen wonende 61-jarige Joannes Baptista Ilegems met zijn derde echtgenote, de 36-jarige Joanna Christina van Baelen. Uit zijn eerst huwelijk heeft hij dan al vijf kinderen, drie zijn er volwassen en hebben gekozen voor hun eigen leven, twee van hen zijn dan reeds overleden. Johanna Christina van Baelen heeft uit een vorig huwelijk een dochtertje, Johanna Tuyarts. Op het moment dat ze met Joannes trouwt, is Johanna drie jaar oud.

Joannes Baptista was schrijnwerker/timmerman van beroep en werkte in Antwerpen. In 1897 verhuist het gezin naar Wilrijk waar Joannes, dan reeds 64 jaar oud, bij de gemeente wordt aangesteld als hovenier. Wilrijk is dan een landelijk dorpje ten zuid-westen van Antwerpen. Ze betrekken hier een woning aan de Boomsche Steenweg 263. Op 1 november 1899 wordt hier hun zoon François geboren. Na François breidt het gezin zich uit met de geboorte van een tweeling in 1901. Deze twee kinderen overlijden binnen enkele maanden.

Het gezin van Hermannus Dijk voor de werkplaats aan de Brinkstraat in 1913. De man rechts is Frans Mulder (oom van Annie Leuverink – Mulder, echtgenote van Hans Leuverink), als knecht. Links van hem Hermannus Dijk en zijn vrouw Theodora Brok. Het grootste meisje in het midden tussen de kinderen is de moeder van Hans Leuverink².

De Boomsche Steenweg, Wilrijk in 1904: Het is niet helemaal zeker, waarschijnlijk is François Ilegems geboren en getogen in het huisje links van het huis met de vlaggenmast op de voorgevel. (foto: Heemkring Wilrica)

Vlucht en opvang

In augustus 1914 valt Duitsland met grof geweld België binnen, Luik en Leuven worden in de weken daarop zwaar gebombardeerd, ook tegenover de Belgische bevolking treedt de bezetter hard op. Het Belgische leger biedt tegenstand maar is niet in staat de Duitsers echt te weerstaan. In de herfst van 1914 wordt Antwerpen bedreigd met bombardementen. Veel mensen in de stad en de dorpen in de omgeving ontvluchten het bedreigde gebied. Een grote vluchtelingenstroom komt op gang, ook richting Nederland.

Het gezin Ilegems vlucht begin oktober 1914 ook naar Nederland. Vader Joannes Baptista Ilegems is dan 81 jaar oud, zijn vrouw Joanna 56 en de kinderen, Johanna en François zijn dan 23 en 14 jaar. Na enige omzwervingen in Nederland komt het gezin, samen met andere vluchtelingen op 16 oktober 1914 in Borne en wordt ondergebracht in het patronaatsgebouw "St. Joseph" aan de Ennekerdijk. Met zijn allen delen de vluchtelingen hier een zaal. Meubilair, voor zover niet aanwezig, komt van de Bornse bevolking. Stro voor matrassen wordt door boeren geleverd, De textielfabrikant Spanjaard levert tweehonderd dekens, en een collecte onder de bewoners van Borne levert ruim veertig gulden op.

Op 21 april 1915 overlijdt het stiefzusje Johanna Tuyaeerts, ze wordt in Borne begraven. In de begrafenisstoet lopen naast alle vluchtelingen ook een

aantal dorpelingen mee. Zelfs de burgemeester van Borne en een deel van de gemeenteraad zijn hierbij aanwezig. De doodsoorzaak van Johanna Tuyaeerts is niet bekend.

In de loop van 1915 worden de vluchtelingen in Borne zoveel mogelijk bij particulieren ondergebracht. Waar het gezin Ilegems in Borne heeft gewoond, is (nog) niet bekend en wat de gezinsleden hier verder doen is ook niet duidelijk, behalve dan van François. Die gaat als jong hulpje werken in de timmerwerkplaats bij Hermannus Dijk aan de Brinkstraat nabij de Koppelsbrink. Hier komt hij in aanraking met het leven van de dorpelingen en weet zich te handhaven en gewaardeerd. Geen enkele belevenis of herinnering hieraan is echter bewaard gebleven.

Het gezin Ilegems ervaart nog meer ellende. Op 18 januari 1916 overlijdt de moeder van François. Zij zal in Borne zijn begraven. Op enig moment vertrekt vader Ilegems uit Borne. Maar ook met hem gaat het niet goed. Hij overlijdt in Gouda op 18 oktober 1916 in het Van Itersonziekenhuis⁴. Drie dagen later wordt hij daar op de RK begraafplaats begraven⁵.

François blijft, als 16-jarige en als enige van het gezin, alleen in Borne achter. Hij wordt bij de familie van Hermannus Dijk opgevangen, hier vindt hij troost en afleiding in zijn werk.

In het voorjaar van 1918 keert François terug naar

Wilrijk, wanneer precies is niet bekend. Wat hij hier bij terugkomst aantreft en ervaart, weten we ook niet. Het dorp, zoals hij het vier jaar eerder verliet, is door het oorlogsgeweld beschadigd. Wat François vervolgens doet om in zijn levensonderhoud te voorzien, is onduidelijk, hij heeft alleen de timmermans-ervaring uit Borne.

In het Belgische leger⁶

Op 26 juli 1918 meldt François zich als dienstplichtige bij het Belgische leger. Het leger werkt nauw samen met Frankrijk en François gaat voor de eerste oefening naar Le Mans (Frankrijk): dit is goed voorstelbaar omdat Vlaanderen grotendeels door de Duitsers is bezet en de Belgen tijdens de Grote Oorlog nauw samenwerkten met het Franse en het Engelse leger. Gezamenlijk vochten ze een zware strijd in het zuidwesten van België bij de *IJzer*, nabij het grensgebied met Frankrijk.

Al snel na de eerste oefening wordt François verwond, hoe ernstig is niet duidelijk. Half september wordt hij opgenomen in het herstellingskamp te Le Mans in Frankrijk. Hier verblijft hij gedurende zes weken. Tijdens dit verblijf wordt de foto op deze pagina gemaakt. Als François min of meer is hersteld krijgt hij twee maanden verlof, de oorlog is inmiddels beëindigd.

Op 8 januari 1919 komt François weer in actieve dienst en wordt overgeplaatst naar Isenberghe, zo'n 20 km ten noordoosten van Duinkerken, een streek

waar ook zwaar is gevochten. Maar de oorlog is achter de rug. Op 11 november 1918 heeft het Duitse leger gecapituleerd. Het rest de overlevende militaire eenheden in België om de rommel op te ruimen, blijkbaar een onbegonnen taak, want vandaag de dag vindt men hier nog steeds resten uit de Eerste Wereldoorlog.

Volgens het militair dossier van François wordt hij begin maart 1919 overgeplaatst naar het kamp Beverloo nabij Leopoldsburg in Belgisch Limburg. Welke activiteiten het leger dan nog uitvoert is niet bekend, maar François verblijft hier tot 4 november 1919, dan wordt hij uit het leger ontslagen.

De foto op de volgende pagina is in Beverloo is gemaakt op 13 februari 1919. Vreemd is dit eigenlijk omdat in het militair dossier van François is aangegeven dat hij in maart 1919 naar Beverloo wordt overgeplaatst. Deze foto is blijkbaar als grap bedoeld, gezien de tekst op het bord en de opstelling van de soldaten. François verblijft in het kamp Beverloo tot hij op 4 november 1919 wordt gedemobiliseerd. Hij keert terug naar zijn dorp, Wilrijk.

Na de Grote Oorlog terug in Wilrijk

François heeft waarschijnlijk geen reactie ontvangen op de foto's die hij in het voorjaar 1919 naar Borne heeft verstuurd. Van een verdere informatie- of briefwisseling is niets bekend, het contact met Borne gaat geheel verloren.

"France - Depot Convalescence Belge 6-11-1918 - Le Moins (Sorthe)". Vertaling: Frankrijk - Depot herstellingskamp België 6-11-1918 - Le Mans (District). Aan de hand van de foto op de eerste pagina van dit verhaal, menen we François te herkennen in de tweede man links op de voorste rij. De priester die pontificaal naast de commandant zit is de aalmoezenier, Charles Jean-François Servranckx, die van 14 september 1914 tot 23 maart 1919 in verschillende opleidingskampen geestelijke steun verleende.

François geportretteerd in Beverloo op 13 februari 1919 voor de deur bij de foerier (zie tekstbordje op de toegangsdeur). Op het bord dat de zittende soldaat voor zich houdt, staat: "De grootste bandiet van gansch het Leger 13-2- '19 Beverloo". In de derde soldaat van rechts menen wij François Ilegems te herkennen. Zie het detail uit de foto (rechts).

Na de Grote Oorlog is er in vele bedrijfstakken in België gebrek aan geschoold personeel, anderzijds is de werkeloosheid groot, omdat veel bedrijven ernstig zijn beschadigd.

François, terug op het honk aan de Boomsche Steenweg 263 in Wilrijk, moet weer in zijn eigen levensonderhoud gaan voorzien. Het land, de streek, het dorp, overall is de chaos als gevolg van de oorlog te bespeuren. De wederopbouw heeft de aandacht, maar België is berooid. Er is geen geld voor een snelle wederopbouw, de werkeloosheid is groot en hiermee ook de armoede.

In 1920 volgt François een opleiding voor diamantbewerker cq. diamantslijper. Waar hij gaat werken is niet bekend, maar blijkbaar redt hij het, alhoewel moeilijk, want ook in de diamantindustrie is armoede troef. In 1922 zijn er totaal zo'n 200 werkplaatsen in Antwerpen en omliggende dorpen en zijn er ca. 16.000 diamantbewerkers van wie er velen van huis uit werken⁷.

Op 29 december 1923 huwt François met Constantina Francisca van Put (*24-04-1902 – †26-04-1983) en betrekken ze een woning aan de Kleinesteenweg in Wilrijk op een steenworp afstand van zijn geboortehuis.

Kort hierna verhuist François met zijn vrouw naar de Koningin Elisabethstraat in Wilrijk. Hier deelt hij samen met zijn zwager Alfons van Put met partner Roza Opdebeeck een klein huis. Alfons en Roza krijgen hier een zoon. François en Constantina krijgen geen kinderen.

François overlijdt op 30 oktober 1970. Volgens een buurman hadden François en Constantina weinig contact met bewoners in de buurt. Hij was een vriendelijke man, maar in gesprek kwam het niet verder dan een praatje over het weer, koetjes en

kalfjes. Een kleindochter van Alfons van Put, Annick Lambert, memoreert dat ze "tante Stans" nog wel heeft gekend, nooit zijn echter de oorlogssituatie en het verblijf van François in Borne aan de orde geweest. Opmerkelijk misschien, Annick en haar moeder wonen thans in het huis in de Koningin Elisabethstraat waar François tot het laatst heeft gewoond. Constantia, de echtgenote van François, overlijdt op 26 april 1983.

Tot slot

Bij het onderzoek naar informatie over François Ilegems zoek je naar mogelijke archieven. In België is het wettelijk geregeld, dat pas 100 jaar na het overlijden gegevens openbaar gemaakt mogen worden. Ik heb daarom de hulp ingeroepen van de "Heemkring Wilrica" in Wilrijk. Het bestuurslid, Gilbert van Nuffel, heeft mij hierbij uitstekend geholpen en voor mij informatie gezocht en verstrekt. Onder andere via het facebook van de vereniging is een oproep gedaan naar lezers. Hierop zijn enkele spaarzame reacties binnen gekomen. Bij deze wil ik het bestuur van de Heemkring Wilrica, en in het bijzonder Gilbert van Nuffel, danken voor hun geduldige en vriendelijke hulp.

Noten

1. Foto ter beschikking gesteld door Hans Leuvenink.
2. Idem.
3. Familiegegevens Ilegems uit de stamboombeschrijving van Marcel Bosmans† www.Geneanet.org/Marbos).
4. Informatie verstrekt door Streekarchief Midden Holland.
5. Informatie verstrekt door RK begraafplaats Gouda.
6. Militair dossier François Ilegems: KMLK Jubelstraat 3 Brussel.
7. Wikipedia: Antwerpen na de Grote Oorlog.